

Artikel

Frank Kimenai en Pauwke Berkers

Veerkrachtige ecosystemen

Hoe de Nederlandse popsector van haar long covid kan genezen

Gezonde ecosystemen hebben een ingebouwd vermogen om met veranderingen en crises om te gaan. Dit heet veerkracht, of *resilience*. Wat betekent deze veerkracht in het ecosysteem van de popmuziek? Een reflectie op de pandemie en adviezen voor de toekomst.

Waar de festivalzomer van 2021 de *summer of disappointment* werd, beloofde de aangekondigde *summer of love* in 2022 ein-de-lijk los te barsten.

Na het loslaten van alle coronamaatregelen eind februari konden clubs en festivals weer als vanouds open. De zomer zou een explosie aan creativiteit en waardering opleveren.

Helaas bleek de werkelijkheid weerbarstiger. Gekwalificeerd personeel is nauwelijks te krijgen of te betalen (Pisart 2022). Bezoekers kopen pas vlak vóór een optreden tickets, waardoor veel organisatoren in onzekerheid zitten en gedwongen worden om op safe te spelen, bijvoorbeeld qua programmering. Tours worden op het laatste moment afgezegd wegens gezondheids- of financiële redenen.

Deze ‘moshpit’ van factoren heeft grote invloed op de popmuzieksector in het algemeen en de livesector in het bijzonder. Hoe kunnen socio-ecologische systeemtheorie en veerkracht-denken bijdragen aan een transitie naar een toekomstbestendige popsector? Dit hebben we onderzocht aan de hand van expertinterviews en diepte-interviews met muziekprofessionals.¹

Ecosysteem: van modewoord naar veranderingsinstrument

De cultuursector wordt recentelijk – te pas en te onpas – geduid als een ecosysteem, zowel in academische kringen (Hoeven et al. 2021) als onder beleidsmakers en sectorvertegenwoordigers.² Veelal is het gebruik metaforisch, zonder een heldere conceptualisering. Een scherpe theoretisering is noodzakelijk om deze nieuwe zienswijze te kalibreren en te operationaliseren. Op basis van bestaand onderzoek naar ecosystemen in algemene zin (Pickett et al. 2002; Proctor et al. 2005) kan een muziekecosysteem worden gedefinieerd als een complex systeem van actoren (muzikanten, professionals, et cetera), infrastructuur (popzalen, digitale infrastructuur, et cetera), onderliggende (vormende) variabelen (economie, sociale conventies, klimaatverandering, et cetera) en hun onderlinge interacties.

Gezonde ecosystemen hebben een ingebouwd vermogen om met veranderingen en crises om te gaan. Dit noemen we veerkracht. Veerkracht (*resilience*) is de rode draad in veel post-corona-cultuurbeleid, of het nu Europees beleid – zoals de European Recovery & Resilience Facility – of landelijk beleid betreft, zoals de oproep van de Raad voor Cultuur tot het creëren van een weerbare en wendbare sector (Raad voor Cultuur 2020). Vaak blijft echter onduidelijk wat er met veerkracht wordt bedoeld.

Wat is veerkracht?

Ecoloog Buzz Holling (1973) definieerde veerkracht als het vermogen van systemen om verandering en verstoring te absorberen en de relaties tussen populaties en variabelen te handhaven. Er zijn drie verschillende, onderling verbonden niveaus van veerkracht. Op het individuele niveau gaat het om psychologische veerkracht, bijvoorbeeld in mentale weerbaarheid. Op het organisatorische niveau relateert veerkracht aan economische en organisatorische onderwerpen, zoals financiële capaciteit of risicomanagement. Op het systemische niveau is veerkracht een essentiële eigenschap van complexe, adaptieve systemen. Dit kunnen zowel natuurlijke (koraalriffen, regenwouden) als sociale systemen (de gezondheidszorg) of technologische ecosystemen (het internet) zijn. Dit systeem perspectief ontbreekt in de muziek-

sector, als gevolg van de neoliberale focus op het individu en een subsidiesystematiek die vooral gericht is op organisaties. Vanwege de complexiteit en de dynamische en adaptieve eigenschappen van het muziekecosysteem, ligt de focus hier op dit derde niveau van veerkracht: het systemische. Veerkracht is daarin de capaciteit van een systeem (de muzieksector) om haar essentiële eigenschappen en identiteit te behouden, en om haar goederen en diensten te blijven leveren in tijden van onverwachte shocks, verandering of ontwikkeling (Walker 2004).

Daarnaast kan veerkracht twee kanten opgaan. Het kan betrekking hebben op het vermogen om terug te veren ('bouncing back') naar een oorspronkelijke staat en het kan vooruit veren ('bouncing forward') naar een nieuwe staat. Voor het muziekecosysteem, dat zich continue moet verhouden tot een nieuwe economische, culturele, technologische en/of sociale werkelijkheid, is het vermogen om vooruit te veren urgenter. Hierdoor kan een systeem haar structuur en dynamiek aanpassen aan nieuwe condities, zonder daarbij functionaliteit of karakter te verliezen. Het stelt systemen in staat om te anticiperen op toekomstige ontwikkelingen binnen (bijvoorbeeld digitalisering of artistieke ontwikkelingen) en buiten het systeem (zoals klimaatverandering of geopolitieke spanningen), waar doorgaans weinig grip op is.

Operationaliseren van veerkracht

Maar hoe werkt dat dan, het bouwen en versterken van veerkracht? Een gevalideerde manier is een raamwerk dat is ontwikkeld door het Stockholm Resilience Center³, dat onderzoek doet naar veerkracht van socio-ecologische systemen. Het omvat zeven principes die bijdragen aan de systemische veerkracht. In ons onderzoek hebben we deze principes op basis van expertinterviews vertaald naar het muziek-ecosysteem. Daaruit blijkt dat de principes goed toepasbaar zijn in de muzieksector, en handvatten kunnen geven aan het operationaliseren van veerkrachtsbeleid (zie Tabel 1).

Om veerkracht te bouwen en te versterken is het van belang te bepalen welk onderdeel van het ecosysteem ('of what') veerkrachtig moet zijn ten opzichte van welke schok, →

Principe	Omschrijving
Eigenschappen van het systeem	
1. Bevorder diversiteit en back-ups	Bevorder diversiteit van genres, verdienmodellen, distributiemogelijkheden, capaciteit popzalen, et cetera.
2. Manage connectiviteit	Manage de connectiviteit tussen verschillende actoren binnen het muziek-ecosysteem, en maak connecties met andere sectoren, bijvoorbeeld gezondheidszorg of stedelijke ontwikkeling.
3. Manage 'slow variables' en feedbacks	Anticipeer op grote, langzame processen die op lange termijn impact hebben op het systeem, bijvoorbeeld klimaatverandering, veranderende sociale conventies, of wet- en regelgeving zoals de EU Directive on Copyright.
Governance van het systeem	
4. Bevorder begrip en bewustzijn	Zorg ervoor dat actoren zich bewust zijn van het systeem waarvan ze onderdeel zijn.
5. Moedig leren en experimenteren aan	Zorg voor voldoende ruimte en mogelijkheden voor experiment en educatie, bijvoorbeeld via werkbeurzen, residenties, oefenruimtes, mentorprogramma's, et cetera.
6. Bevorder participatie	Zorg ervoor dat het systeem toegankelijk is voor iedereen, en dat actoren kunnen participeren in het bestuur van het systeem.
7. Promoot polycentrische beleidssystemen	Stem de verschillende beleidsniveaus op elkaar af op verticaal niveau (Europees, landelijk, regionaal en lokaal) en op horizontaal niveau (muziekbeleid afstemmen met beleid rondom bijvoorbeeld stedelijke ontwikkeling, welzijn, vrije tijd, et cetera).

Tabel 1. Vertaling van de veerkrachtprincipes voor het muziekecosysteem

verandering of crisis ('to what'). Het is daarbij essentieel om verschillende toekomstscenario's te construeren. Deze stellen ons in staat te anticiperen op wat de sector mogelijk te wachten staat. Voorbeelden uit het verleden laten zien wat er gebeurt als je niet goed over de toekomst nadenkt of als verandering wordt genegeerd of tegengewerkt. Zo implodeerde de platen-industrie begin jaren 2000 door het categorisch ontkennen van digitalisering (Knopper 2009). Recenter werd nauwelijks geanticipeerd op de impact van grote (tech)bedrijven op de muzieksector. Bedrijven als Spotify, Amazon en Google werden omarmd als legaal alternatief op piraterij. Dit resulteerde in een dominante positie in het muziekecosysteem waardoor de door artiesten gecreëerde waarde veelal aan de strijkstok van zulke bedrijven blijft hangen (Tschmuck 2016).

Toekomstscenario's voor de Nederlandse popsector

We hebben midden in de pandemie (mei-oktober 2021) 27 interviews afgenomen met vertegenwoordigers van organisaties en individuen uit verschillende subsectoren, zoals live en recorded. We bevroegen hen over toekomstdenken vóór de pandemie (óf dat werd gedaan, en zo ja, hoe dat eruitzag), en over hoe tijdens de pandemie de ideale en minst ideale toekomst van de sector verbeeld werd.

De meeste respondenten dachten vóór de pandemie wel na over hun toekomst, maar scenario's waren vooral naar binnen gericht op bijvoorbeeld efficiëntie of strategische positie van de organisatie. Scenario's waren reactief van aard en vooral gefocust op de korte tot middel-lange termijn. Tijdens de pandemie veranderde het perspectief voor veel respondenten diametraal. Enerzijds kwam er meer ruimte voor reflectie op de eigen positionering in de sector. Anderzijds waren scenario's meer op de lange termijn en naar buiten gericht: hoe verhoudt de sector zich tot de samenleving, en hoe beïnvloeden maatschappelijke ontwikkelingen de sector?

Deze scenario's zijn in te delen in drie clusters: (1) ideële toekomstscenario's die zich richten op een eerlijke, inclusieve en duurzame sector; (2) vooruitgangsscenario's die zich richten op innovatie en ontwikkeling; (3) (her)waarderingsscenario's die zijn gericht op de (maatschappelijke) waardering van de sector.

Opvallend is dat respondenten veel meer belang toedichten aan sociale factoren als inclusie, duurzaamheid en fair practice dan vóór de pandemie. Vermoedelijk worden de voor en door de sector opgestelde codes, zoals de *Code Diversiteit & Inclusie* en de *Fair Practice Code*, gezien als geoperationaliseerde toekomstscenario's. Dit zou verklaren waarom respondenten in tijden van crisis terugvallen op deze reeds bestaande scenario's: ze geven houvast en richting wanneer dit het meeste nodig is. Codes helpen de sector te anticiperen op mogelijke toekomst, en dat draagt weer bij aan de veerkracht. Huidige signalen uit de sector geven aan dat organisaties moeite hebben om hun ambities op het gebied van bovengenoemde waarden te realiseren. Het is de vraag of na het einde van de crisis, als het onderling sterk competitieve, economische 'winner-takes-all'-karakter van de sector weer de boventoon voert, deze scenario's zelf veerkrachtig genoeg zijn om de druk die op het muziekecosysteem wordt uitgeoefend te weerstaan.

De minst ideale toekomstscenario's zijn verlies van autonomie, toenemende financialisering, gebrek aan (maatschappelijke) waardering, en angst voor monocultuur. Deze scenario's geven een duidelijk idee over 'to what' het muziekecosysteem veerkracht moet opbouwen.

Adviezen voor de toekomst

Met deze innovatieve ecologische benadering kunnen we de toenemende complexiteit, adaptiviteit en connectiviteit van de muzieksector beter doorgronden en besturen. De zeven principes geven hiervoor alvast een aantal concrete, toepasbare opties. Het ecosysteemen denken vergt echter ook een nieuw denkkader, vocabulaire en perspectief. Zo is het belangrijk om naar de sector als één geheel te kijken in plaats van naar de afzonderlijke actoren. Ook gaan processen niet in een rechte lijn maar vaak via meerdere, variabele routes en moet de sector

niet alleen afgerekend worden op bijvoorbeeld bezoekersaantallen maar ook op de waarde van samenwerking met andere sectoren en een toegevoegde waarde als welzijn van de bezoekers. Daarnaast laat het onderzoek zien dat het belangrijk is te anticiperen op de toekomst, in plaats van je aan te passen aan wat zich aandient.

Het is tot slot belangrijk dat het vermogen, de tijd en de achtergrond om te anticiperen op verschillende toekomst van het muziekecosysteem gelijkwaardig verdeeld worden over de verschillende actoren. Daarnaast moet er bekeken worden wiens verantwoordelijkheid het is om namens en met de sector vooruit te kijken, en wie de middelen en vaardigheden daarvoor ter beschikking stelt. Een meer centrale rol van de Popcoalitie, een sectorbreed samenwerkingsverband binnen de popmuziek, kan hieraan bijdragen. •

Literatuur

- Hoeven, A. van der (et al.) (2021) 'Valuing value in urban live music ecologies: negotiating the impact of live music in the Netherlands'. In: *Journal of Cultural Economy*, jrg. 15, nr. 2, 1-16.
- Holling, C.S. (1973) 'Resilience and stability of ecological systems'. In: *Annual Review of Ecological Systems*, nr. 4, 1-23.
- Knopper, S. (2009) *Appetite for self-destruction: the spectacular crash of the record industry in the digital age*. New York: Free Press.
- Pickett, S. en M. Cadenasso (2002) 'The ecosystem as a multidimensional concept: meaning, model, and metaphor'. In: *Ecosystems*, jrg. 5, nr. 1, 1-10.
- Pisart, T. (2022) 'Vier desastreuze gevolgen van het nijpende personeelstekort in de livesector: Pinkpop, EKKO, Doornroosje en Mojo over kinken in de kabel'. Op: 3voor12.vpro.nl, 26 mei.
- Proctor, J. en B. Larson (2005) 'Ecology, complexity, and metaphor'. In: *BioScience*, jrg. 55, nr. 12, 1065-1068.
- Raad voor Cultuur (2020) *Onderweg naar overmorgen: naar een wendbare en weerbare culturele en creatieve sector*. Den Haag: Raad voor Cultuur.
- Tschmuck, P. (2016) 'From record selling to entrepreneurship: the music economy in the digital paradigm shift'. In: *Business innovation and disruption in the music industry*, 13-32.
- Walker, B. (et al.) (2004) 'Resilience, adaptability and transformability in social-ecological systems'. In: *Ecology and Society*, jrg. 9, nr. 2, 5.

Noten

- 1 www.sia-projecten.nl/project/van-necrologie-naar-ecologie-hoe-systeemen-denken-de-veerkracht-van-de-nederlandse-popsector-kan-versterken-toekomst-cultuurbeleid.cultuur.nl/
- 2 sectoradviezen/muziek/het-muzikale-ecosysteem
- 3 www.stockholmresilience.org/research/research-news/2015-04-08-seven-principles-for-building-resilience.html

Frank Kimenai is afgestudeerd ecooloog en doet als promovendus aan de Erasmus Universiteit Rotterdam onderzoek naar de veerkracht van muziekecosystemen

Pauwke Berkers is hoogleraar Sociologie van de Popmuziek en afdelingshoofd Arts and Culture Studies aan de Erasmus Universiteit Rotterdam